

Sygn. akt II CSK 657/11

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 lipca 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący)

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (sprawozdawca)

SSN Zbigniew Kwaśniewski

w sprawie z powództwa G. L.

przeciwko Polskiej Telefonii Cyfrowej "C." Spółce z ograniczoną
odpowiedzialnością w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 11 lipca 2012r.,

skargi kasacyjnej powódki

od wyroku Sądu Okręgowego

z dnia 18 stycznia 2011 r.,

uchyla zaskarżony wyrok w punkcie I (pierwszym) i III (trzecim), znosi postępowanie apelacyjne przed Sądem Okręgowym i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania temu Sądowi, pozostawiając mu rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 31 lipca 2009 r. Sąd Rejonowy oddalił powództwo G. L. przeciwko Polskiej Telefonii Komórkowej „C.” sp. z o.o. z siedzibą w W. o zasądzenie kwoty 70 000 zł tytułem odszkodowania za wywołanie rozstroju zdrowia. Sąd ten uznał, że powódka nie wykazała, iż wybudowana przez pozwaną stacja bazowa telefonii komórkowej emituje promieniowanie o negatywnym wpływie na jej zdrowie.

Apelację od powyższego wyroku wywiodła powódka w dniu 21 września 2009 r. W apelacji zawarła też wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu. Wniosek ten oddalił Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 29 kwietnia 2010 r. Postanowienie to powódka zaskarżyła zażaleniem.

Sąd Okręgowy, dzielając ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu pierwszej instancji, wyrokiem z dnia 18 stycznia 2011 r. oddalił apelację powódki. W wyroku zamieścił jednocześnie postanowienie, którym oddalił zażalenie na postanowienie Sądu Rejonowego z dnia 29 kwietnia 2010 r. oddalające wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu.

W skardze kasacyjnej, opartej na podstawie naruszenia przepisów postępowania (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.), powódka zarzuciła naruszenie art. 124 § 1 zd. drugie w związku z art. 379 pkt 5 k.p.c. poprzez pozbawienie jej możliwości obrony swoich praw w postępowaniu odwoławczym. Zarzuciła, że Sąd jednocześnie rozstrzygnął o istocie sprawy oraz oddalił jej zażalenie na postanowienie o odmowie przyznania pełnomocnika z urzędu, co spowodowało, że nie mogła ona podjąć jakichkolwiek działań (jak np.: ustanowienie pełnomocnika z wyboru, uzupełnienie apelacji, złożenie dodatkowych wniosków dowodowych, czy podniesienie nowych okoliczności), które umożliwiłyby jej uzyskanie korzystnego orzeczenia. Powódka zarzuciła, że w ten sposób doszło do naruszenia jej konstytucyjnego prawa do sądu, albowiem została pozbawiona realnej możliwości legalnego wpływania poprzez czynności procesowe na treść orzeczenia. W konkluzji wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku, zniesienie

postępowania w zakresie dotkniętym nieważnością i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W polskim systemie prawnym konstytucyjnym uprawnieniem podmiotowym każdej osoby jest prawo do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji). Treść tego prawa konkretyzują przepisy art. 77 ust. 2, art. 78, art. 176 ust. 1, art. 177 i 178 Konstytucji. Trybunał Konstytucyjny oraz doktryna wskazują na trzy zasadnicze elementy składające się na prawo do sądu, to jest prawo dostępu do sądu (w znaczeniu wszczęcia procedury sądowej), prawo do ukształtowania procedury sądowej w sposób respektujący zasady sprawiedliwości proceduralnej oraz prawo do wyroku sądowego, tj. do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd w rozsądnym terminie.

Prawo do skutecznego środka prawnego określają też postanowienia art. 6 i 13 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Obywatela. Nie powinno budzić wątpliwości, że prawo do rzetelnego procesu gwarantuje stronie takie ukształtowanie przebiegu postępowania, aby w jego trakcie zostały zachowane zasady sprawiedliwości proceduralnej. Elementem tak rozumianego prawa do sądu jest, w granicach określonych prawem, dostęp do bezpłatnej pomocy prawnej. Realizacja obowiązku zapewnienia stronom postępowania cywilnego bezpłatnej pomocy prawnej w sytuacji, w której jest ona przewidziana przez prawo krajowe, wymaga w ramach podejmowania decyzji w tym zakresie wykazania przez sąd staranności, zapewniającej podmiotom rzeczywiste i skuteczne skorzystanie z prawa do sądu (zob. wyrok ETPC z dnia 18 grudnia 2001 r. w sprawie Del Sol, R.D. przeciwko Polsce, nr 29692/96 i 34612/97).

Nieważność postępowania jest bezwzględna, negatywną przesłanką procesową. Stanowi następstwo uchybienia procesowego kwalifikowanego rodzaju; nie zależy od przyczyn jego popełnienia oraz wywołanych skutków, a w szczególności od wpływu na wynik sprawy oraz na interesy stron. Przepisy normujące nieważność postępowania muszą być wykładane i stosowane w sposób ścisły, bez jakichkolwiek koncesji, a art. 379 pkt 6 k.p.c. nie uzależnia stwierdzenia nieważności postępowania od dodatkowych przesłanek. W judykaturze podkreśla się, że pozbawienie strony możliwości obrony skutkujące nieważnością

postępowania (art. 379 pkt 5 k.p.c.), występuje wówczas, gdy strona, wbrew swej woli, z powodu wadliwych czynności procesowych sądu zostaje pozbawiona możliwości działania w postępowaniu lub jego istotnej części, jeżeli skutki tego uchybienia nie mogły być usunięte w dalszym toku procesu przed wydaniem w danej instancji wyroku (por. np. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 10 maja 2000 r., III CKN 416/98, OSNC 2000, nr 12, poz. 220, z dnia 10 stycznia 2001 r., I CKN 999/98 i z dnia 10 lipca 2002, II CKN 822/00, niepubl.; z dnia 10 czerwca 1974 r., II CR 155/74, OSPiKA 1975, nr 3, poz. 66, postanowienie SN z dnia 28 listopada 2002 r., II CKN 399/01, niepubl.; wyrok SN z dnia z dnia 24 lutego 2011 r., III CSK 137/10, niepubl.). Należy zatem rozważyć, czy nastąpiło naruszenie przepisów procesowych, czy uchybienie to wpłynęło na możliwość strony do działania w postępowaniu, oraz, czy pomimo zajścia tych okoliczności strona mogła bronić swych praw. W razie kumulatywnego spełnienia tych przesłanek należy uznać, że strona została pozbawiona możliwości działania (zob: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 2009 r. sygn. II PK 13/09, niepubl.).

W skardze kasacyjnej powódka upatrywała pozbawienia jej możliwości obrony swych praw w nierozpoznaniu zażalenia na postanowienie Sądu Rejonowego o odmowie ustanowienia pełnomocnika z urzędu wydane w postępowaniu międzyinstancyjnym, przed merytorycznym rozpoznaniem sprawy w wyniku wniesionej przez nią apelacji. Zarzut naruszenia przez Sąd drugiej instancji art. 124 § 1 zd. 2 k.p.c. w związku z art. 379 pkt 5 k.p.c. jest uzasadniony.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wskazuje się, że nierozpoznanie wniosku o przyznanie fachowego pełnomocnika z urzędu może w określonych stanach faktycznych prowadzić do nieważności postępowania (zob. m.in. uzasadnienie postanowienia z dnia 25 kwietnia 2007 r., IV CSK 18/07, niepubl., orzeczenie z dnia 16 lutego 1961 r., 4 Cr 251/60, niepubl.). Należy podzielić pogląd wyrażony w powyższych orzeczeniach, a także w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (por. wyrok z dnia 3 lipca 2012 r. w sprawie Siwiec przeciwko Polsce, nr 28095/08; wyrok z dnia 22 marca 2007 r. w sprawie Siałkowska przeciwko Polsce, nr 8932/05; wyrok z dnia 22 marca 2007 r. w sprawie Staroszczyk przeciwko Polsce, nr 59519/00; wyrok z dnia 12 stycznia 2010 r. w sprawie Bąkowska przeciwko Polsce, nr 33539/02), że z prawa do rzetelnego

procesu wynika, iż wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu winien być rozpoznany bez zbędnej zwłoki, a także bez podejmowania dalszych definitywnych w skutkach dla stron czynności procesowych, a w szczególności przed wydaniem merytorycznego rozstrzygnięcia w sprawie. Trafnie zarzuciła skarżąca, że nierozpoznanie zażalenia na postanowienie o odmowie ustanowienia pełnomocnika z urzędu wydane przez Sąd pierwszej instancji w postępowaniu międzyinstancyjnym, przed wydaniem przez Sąd odwoławczy rozstrzygnięcia kończącego prawomocnie postępowanie w sprawie, może doprowadzić do pozbawienia strony możliwości obrony swoich praw. Jednoczesne rozstrzygnięcie zażalenia i apelacji prowadzi do sytuacji, w której strona zostaje pozbawiona możliwości podjęcia jakichkolwiek działań, w tym możliwości ustanowienia pełnomocnika z wyboru przed merytorycznym rozstrzygnięciem sprawy. W okolicznościach sprawy uchybienie to jest szczególnie rażące również z tej przyczyny, że powódka nie stawiała się na rozprawę poprzedzającą wydanie wyroku, usprawiedliwiając niestawiennictwo wcześniejszym wezwaniem do stawienia się w tym samym terminie w prokuraturze. W sytuacji, w której jej zażalenie na odmowę ustanowienia pełnomocnika z urzędu, złożone 24 maja 2010 r. pozostało nierozpoznane przed tą rozprawą, miała uzasadnione podstawy do uznania, że jej usprawiedliwione niestawiennictwo spowoduje odroczenie rozprawy, a zażalenie zostanie rozpoznane tak, aby na kolejnej rozprawie mogła skorzystać z pomocy bądź pełnomocnika z urzędu, bądź – w razie oddalenia zażalenia – pełnomocnika z wyboru. Należy zwrócić uwagę na uregulowanie art. 214 k.p.c., z którego wynika, że rozprawa ulega odroczeniu, jeżeli sąd stwierdzi nieprawidłowość w doręczeniu wezwania albo jeżeli nieobecność strony jest wywołana nadzwyczajnym wydarzeniem lub inną znaną sądowi przeszkodą, której nie można przewyciężyć. "Inną przeszkodą, której nie można przewyciężyć", może być konieczność stawiennictwa na wezwanie prokuratury.

Uchybienia proceduralne Sądu drugiej instancji niewątpliwie wpłynęły na możliwość działania przez skarżącą w postępowaniu cywilnym, a w konsekwencji została ona pozbawiona możliwości obrony swoich praw. Powoduje to nieważność postępowania z powodu pozbawienia strony możliwości obrony jej praw, a więc z przyczyn określonych w art. 379 pkt 5 k.p.c.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji. O kosztach postępowania kasacyjnego rozstrzygnięto na podstawie art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.